

LBRIS

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Evangelii gnostice / trad.: Anton Toth. - Ed. a 8-a. -
București : Herald, 2023

ISBN 978-630-6550-21-0

I. Toth, Anton (trad.)

2

Notă asupra ediției

Volumul de față cuprinde cinci texte gnostice de primă importanță: *Evangelia Adevărului*, *Evangelia după Filip*, *Evangelia Egiptenilor*, *Evangelia după Maria* și *Evangelia după Toma*. Primele patru au fost publicate, împreună cu scrieri creștine, în volumul *Marele Duh Nevăzut*, traducere în limba română de Anton Toth, apărut la Editura Herald în anul 2001. În prezenta ediție, textele respective și materialele însoțitoare au fost revizuite în conformitate cu noile perspective date de exegeza de specialitate; la acestea s-a adăugat *Evangelia după Toma*, precum și un aparat critic substanțial.

Textele-sursă ale *Evangelieiilor* sunt indicate la locul potrivit, originalele în greacă sau în coptă fiind cuprinse în codexurile: NAG HAMMADI I,3; NH II,2; NH II,3; III,2; NH IV,2; NH XII,2; BERLIN 8502,1 și în PAPIRUSUL RYLAND, 463.

Evangelii gnostice

Traducere, studii introductive,
note și comentarii de ANTON TOTH

EDITURA HERALD

București

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE	5	EVANGHELIA EGIPTENILOR	257
Referințe:	24	Notă introductivă	258
Semne textuale:	24	Conținutul cărții:	262
Abrevieri	25	Bibliografie:	264
EVANGHELIA ADEVĂRULUI	27	Evanghelia Egiptenilor	265
Notă introductivă	29	I. Tărâmul nestricăcios	265
Bibliografie:	34	II. Istoria seminței marelui Set	280
Evanghelia Adevărului	35	III. Serviciul bapțial	286
Prolog (16, 31-17, 4)	35	IV. Împrejurările compunerii cărții	290
I. Originea ignoranței	35	Note complementare	292
II. Descoperirea Tatălui	37	EVANGHELIA DUPĂ MARIA	329
III. Alegerea pentru mântuire	38	Notă introductivă	330
IV. Mântuirea	41	Cuprinsul cărții:	332
V. Intervenția Tatălui	46	Bibliografie:	333
VI. Îndatoririle celor aleși (32, 31-33, 32)	48	Evanghelia după Maria	334
VII. Tatăl și cei aleși (33, 33-34, 34)	49	Papyrusul Ryland, 463.21,1-22,33	343
VIII. Tatăl și Fiul	52	Noțe complementare	344
IX. Odihna	54	ANEXĂ	362
Note complementare	57	A. Indexul codexurilor de la Nag Hammadi	362
EVANGHELIA DUPĂ TOMA	107	B. Bibliografie selectivă	365
Notă introductivă	109		
Bibliografie:	111		
Evanghelia după Toma	112		
Prolog (32,10-11)	112		
Papyrusurile Oxyrhynchus, 1; 654 și 655	141		
Pap.Oxy., 654,1-5. Prolog și logia 1	141		
Addenda	146		
Note complementare	151		
EVANGHELIA DUPĂ FILIP	173		
Notă introductivă	174		
Bibliografie	176		
Evanghelia după Filip	177		
Note complementare	217		

NOTĂ INTRODUCȚIVĂ

Sub titlul de *Evanghelia Adevărului*, ereziologul Irineu ne spune că valentinienii au acceptat un tratat inspirat de teologia lor, ca fiind o lucrare autoritară:

„...Dar cei care sunt de la Valentin, ... întrucât ei pun propriile lor născociri, lăudându-se că au mai multe Evanghelii decât sunt în realitate. Într-adevăr, ei au aruncat celor ce-i ascultă o scriere nouă a lor, numită *Evanghelia Adevărului* (*Veritatis Euangelium*), însă aceasta nu este în acord cu nimic din Evangheliile Apostolilor, și, de fapt, ei (valentinienii) nu au nicio Evanghelie care să nu fie plină de hule. Căci ceea ce ei au scris în *Evanghelia Adevărului* nu este asemenea celor de la apostoli...”

AH., III.11.9

Contextul polemic este prea scurt pentru a stabili dacă e vorba de lucrarea cu același titlu descoperită la Nag Hammadi. Conform acestei indicații, este posibil ca cele două tratate să fie același text, probabil la un alt nivel redacțional.

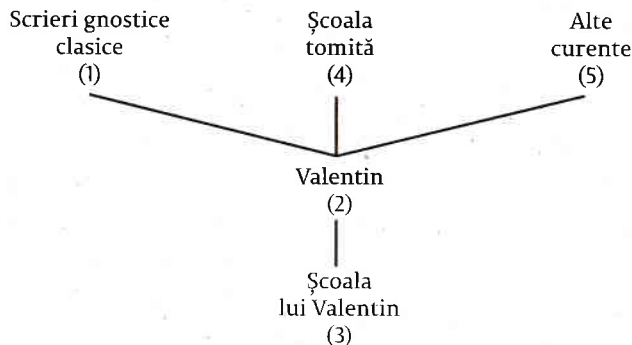
Lucrarea aceasta, descoperită între manuscrisele de la Nag Hammadi, conține o meditație gnostic-creștină pe tema mântuirii și a cunoașterii (*gnosei*) lui Dumnezeu ca mijloc al realizării soteriologice. Această scriere de origine valentiniană a fost atribuită de anumiți savanți lui Valentin însuși, fondatorul sectei ce îi poartă numele. El s-a născut în Egipt, la Phrebonis în jurul anului 110, a fost educat la Alexandria, unde l-a întâlnit, probabil, pe învățătorul gnostic Basilides de care pare să fi fost influen-

țat. La Alexandria, Valentin a studiat filosofia greacă, iar Platon, după evidențele pe care le avem, i-a fost familiar. Tot aici, a studiat și Biblia, interpretând-o prin exegeza alegorică asemănătoare cu cea asumată de Filon Alexandrinul, Apostolul Pavel sau *Epistola către evrei*.

Ceva mai târziu, a plecat la Roma, unde a participat activ la viața eclesială a comunității creștine. Aici, datorită implicării sale în lucrarea Bisericii și a abilităților sale de orator, combinate cu o solidă cultură greacă, Valentin se aștepta să fie ales ca episcop. Indiferent dacă a fost gnostic sau nu în perioada implicării lui în viața eclesială, el a subscris crezului acceptat de Biserica Romană tradițională, cel puțin aparent. Mai târziu, spre anul 165, Valentin este acuzat pentru ideile sale și condamnat împreună cu sectele gnostice.

Școala sa a fost, după toate evidențele, cea mai mare școală de gândire gnostică. B. Layton¹ atribuie acestei școli apariția altor sisteme gnostice:

Evangelhia Adevărului este un tratat scris sub formă de meditație, având un stil aluziv plin de retorică, de

¹ Cf. *op.cit.*, p. xvi.

o factură mistică ce conține un mesaj alegoric și metaforic accesibil doar gnosticilor, celor inițiați. Imaginile și parabolele abundă, spre a conferi picturalitate învățăturilor aceste lucrări. Dogmele descrise în această operă se leagă în mod direct de hristologie, de cunoaștere, de Tatăl, de creație și de teodicee.

Dumnezeu nu a creat materia, nu a cauzat ignoranța sau suferința. În speculația valentiniană, păcatele lumii, greșelile noastre și duhul nostru trec prin ignoranță, întunecime și materie, datorită unui principiu inferior care trăiește în întunecime și necunoaștere. Dar posibilitatea mântuirii rămâne valabilă și este adresată oricărei persoane – prin cunoaștere (gnoză) și iluminare, mântuirea poate veni în sufletul oricui. Și evenimentul cunoașterii de sine, pe care îl trăiește cel care posedă gnoza, este un eveniment de o factură cosmică, această cunoașterea de sine răstrângându-se asupra întregului Univers, ajutându-l și aducând har. În acest sens, H. Jonas notează:

„... fiecare iluminare individuală prin «cunoaștere» folosește la a se șterge întregul sistem susținut de principiul (substanțializarea) ignoranței; iar cunoașterea, în final, transpune sinele individual în tărâmul divin, și acest lucru își are partea sa în integrarea divinității...”¹

Evangelhia Adevărului oferă o alternativă la scrierile creștine canonice, dar nu este, precum alte lucrări gnostice, o puternică respingere a iudaismului și a creștinismului.

¹ H. Jonas, *op.cit.* p. 175.

R. Grant scria despre această lucrare:

„*Evanghelia Adevărului*, publicată pentru prima dată în 1957, este plină de speculații mistice iudaice și nu conține un criticism explicit la adresa iudeilor sau a creștinismului iudaic. Acest fapt sugerează că Valentin a încercat să reinterpreteze creștinismul apocaliptic iudaic ca creștinism gnostic iudaic, iar rădăcina acestei lucrări, ca și pentru Marcion, a fost catastrofa apocaliptică din timpul domniei lui Hadrian.”¹

Tendința mișcării valentinienne nu era de a respinge în mod categoric moștenirea creștină, ci de a o reinterpretă. Valentin a stat în cadrul Bisericii Romane și, probabil, a încercat să reinterpreteze moștenirea iudaică și creștinismul. Oricum, doctrinele lui Valentin se diferențiază major de dogmele Bisericii; el vedea un Dumnezeu superior, Tatăl Domnului Iisus Hristos și Demiurgul inferior, cu influență asupra tărâmului material.

Aspectul cel mai important al acestui tratat este cunoașterea, pe care vom încerca să o conturăm în câteva cuvinte. Ca și în lucrarea *Evanghelia după Filip*, gnoza este elementul-cheie, prin aceasta se realizează trezirea și înțelegerea tuturor lucrurilor. Aici tenta eshatologică este foarte evidentă, orice schimbare determinată de gnoză se resimte în întregul Univers. Prin gnoză, tot ceea ce este departe de Tatăl are șansa de a se reîntoarce, în valentinianism gnoza devenind vehiculul mântuirii.

Într-o manieră mitologică, aspect caracteristic literaturii gnostice, *Evanghelia Adevărului* prezintă teo-

¹ R.M. Grant, *Gnosticism and Early Christianity*, pp. 128-129.

diceea care ia naștere odată cu cosmogonia. Principiul creator negativ este necunoașterea Tatălui de către emanațiile Sale. Trebuie să ne închipuim un lung șir de emanații ale Tatălui care descind, îndreptându-se spre haos, iar aici, la mare distanță, se întâmplă să derive următoarele emanații:

- (1) Necunoașterea
- (2) Tulburarea
- (3) Greșeala
- (4) Apariția materiei
- (5) Prima formă modelată
- (6) Uitarea

Aceste emanații apar în prima parte (17, 21-18,10), dar istoria acestora se continuă cu *apokatastaza* manifestată prin revelația echivalentă „cunoașterii” cf. 26,15-27,9.

Luând *cunoașterea* ca o cheie hermeneutică, vom constata, parcurgând textul, că totul se raportează la aceasta prin implicațiile ei. Din planul cosmic, de factură ontologică, se revine mereu la planul etic, la decizia personală de a ieși din ignoranță. De asemenea, din planul etic se trece înapoi în planul ontologic, spre a se înțelege implicațiile necunoașterii și ale cunoașterii asupra ființei umane.

Omul este neîncetat confruntat cu propriile rădăcini, expresii precum „fiii Tatălui”, sau „creatură a uitării” se întâlnesc deseori în text. Cei ignoranți sunt descriși ca neexistând, cei care posedă cunoașterea sunt descriși ca trăind deja starea eonică. Comparațiile au rolul de a produce o îndreptare sinceră spre autentic, spiritual, bine, adevăr.

BIBLIOGRAFIE:

Attridge, Harold W., și MacRae, George, *Nag Hammadi Codex I (The Jung Codex). Introductions, Texts, Translations, Indices*, (Nag Hammadi Studies, XXII), E.J. Brill, Leiden, 1985.

Barnstone, Willis, *The Other Bible*, Harper & Row, San Francisco, 1984.

Bentley, Layton, *The Gnostic Scriptures*, SCM Press Ltd, London, 1987, prima ediție, 1995, a doua ediție.

Robinson, James M., *Nag Hammadi Library*, Harper & Row, Publishers, San Francisco, 1977.

EVANGHELIA ADEVĂRULUI

NAG HAMMADI, I,3 (16, 31-43, 24)
și XII,2 (53, 19-60, 30)¹

PROLOG (16, 31-17, 4)

Evangelia Adevărului este o bucurie pentru cei care au primit harul cunoașterii Sale, de la Tatăl Adevărului, prin puterea Cuvântului ce a emanat din *Pleroma*, ce este întru gândul și mintea Tatălui, cel care este Cuvântul căruia i se spune „Mântuitor”, (acesta) fiind numele lucrării făcute spre a împlini răscumpărarea celor ce erau ignoranți cu privire la Tatăl, întrucât cuvântul Evangheliei înseamnă vestirea nădejdi care se descoperă celor ce îl caută.

I. ORIGINEA IGNORANȚEI

Creația (17, 4-20)

Când Totalitatea l-a căutat pe Cel din care a emanat – căci Totalitatea a fost în El, în Cel de necuprins, de neconceput, în cel ce este mai presus de orice gând –

¹ Textele folosite pentru această traducere sunt preluate din versiunile engleze ale selecțiilor făcute de Bentley Layton, din ultima ediție a lucrării: *The Gnostic Scriptures, A New Translation with Annotations and Introductions*, și James M. Robinson, *Nag Hammadi Library*, comparate cu textul găsit în selecția lui W. Barnstone, *The Other Bible*. Împărțirea textului urmează pe cea din *Nag Hammadi Library in English*.

Necunoașterea Tatălui a iscat tulburare și teamă. Tulburarea a crescut deasă ca o pâclă, încât nimeni nu mai putea să vadă. Din această pricină, Greșeala a găsit tărie și a lucrat propria-i materie, într-o nebulă, fără a cunoaște adevărul. Aceasta s-a îndreptat către o formă modelată, pregătind prin mijlocirea puterii și a frumuseții un substitut pentru adevăr.

Iluzia creației (17, 21-29)

Acest fapt nu a fost o umilire pentru El, Cel de necuprins și de neconceput, căci Tulburarea, Uitarea și Forma modelată a înșelăciunii au fost precum nimicul, dar adevărul este neschimbător, de netulburat și desăvârșit în frumusețe. Din pricina aceasta disprețuiește Greșeala.

Uitarea (17, 29-18, 11)

Aceasta neavând rădăcină, a căzut într-o pâclă în privința Tatălui, în timp ce era prinsă în pregătirea lucrărilor, a uitărilor și a spaimelor, pentru ca prin acestea să-i poată înșela pe cei din Mijloc, spre a-i lua captivi.

Uitarea Greșelii nu a fost dezvăluită. Aceasta nu este [...] de la Tatăl. Uitarea nu a venit în existență de la Tatăl, după cum nu a venit în existență nici datorită Lui. Ci, mai degrabă, ceea ce a venit în existență dintru El este Cunoașterea, care s-a ivit pentru ca Uitarea să poată pieri și astfel Tatăl să fie cunoscut. Căci Uitarea a venit în existență pentru că Tatăl nu a fost cunoscut, dar în clipa în care Tatăl este cunoscut, Uitarea dispare.

II. DESCOPERIREA TATĂLUI

Iisus cel răstignit este cunoașterea lui Dumnezeu (18, 11-31)

Astfel, Evanghelia celui pe care l-au căutat a fost descoperită celui ce este desăvârșit prin harul Tatălui, taina ascunsă Iisus, Hristosul, luminându-i pe cei care erau în întuneric din pricina uitării. El i-a luminat, le-a arătat calea, iar calea este adevărul pe care El l-a învățat.

Din pricina aceasta, Greșeala s-a mâniat pe El și l-a prigunit, căci a tulburat-o și a devenit nelucrătoare. El a fost pironit pe un pom și a devenit un fruct al cunoașterii Tatălui. Dar acest lucru nu a cauzat nimicire, căci El a fost mâncat, iar aceluia care l-au mâncat, le-a dat puțința să se bucure de descoperire și să-l descopere întru sinea lor, iar ei l-au descoperit pe El întru ei.¹

Totalitatea este întru Tatăl (18, 31-39, 10)

Așadar, pe Cel de necuprins, de neconceput, Tatăl, Cel desăvârșit, cel ce a făcut Totalitatea, iar Totalitatea întru sinea Sa este și de El are trebuință. Din această pricină, El a reținut desăvârșirea aceluia întru Sine, pe care nu a dat-o Totalității, iar Tatăl nu a fost pizmaș. Căci ce fel de pizmă poate să fie între El și membrele Sale? Căci, dacă acest eon ar fi [primit desăvârșirea lor], acestea nu

¹ „Autorul îl vede pe Iisus pe cruce ca pe un fruct într-un pom, un nou «fruct al pomului cunoașterii» și care dăruiește viața, nu moartea. Contrar surselor ortodoxe, care interpretează moartea lui Christos ca o jertfă ce răscumpără omenirea de vină și păcat, *Evanghelia gnostică* vede răstignirea drept prilejul descoperirii sinelui divin dinlăuntru.” (E. Pagels, *Evangheliile gnostice*, p. 153)

puteau să vină [...] Tatăl, dat fiind că El a ținut desăvârșirea acelor în sinea Sa, dând-o acestora prin întoarcerea către El și o cunoaștere unică în desăvârșire. Acesta este Cel care a modelat Totalitatea, și Totalitatea este întru Sine și Totalitatea avea trebuință de El.

Mântuitorul ca învățător (19, 10-26)

Întocmai cum cineva, care este ignorant, năzuiește să-L cunoască și să-L iubească, de ce are nevoie mai mult, dacă nu de cunoașterea Tatălui? El a devenit o călăuză, împăciuitoare și liniștit. El a mers în școli și a rostit cuvântul ca un învățător.

Oamenii care se credeau înțelepți au venit la El, l-au încercat, dar El i-a alungat, căci ei erau nebuni. Și El i-a urât, fiindcă aceștia nu erau în adevăr înțelepți.

III. ALEGEREA PENTRU MÂNTUIRE

Cartea celor vii (19, 27-20, 14)

După toate acestea, au venit copiii, aceia cărora le aparține cunoașterea Tatălui. Fiind întăriți, ei au învățat despre înfățișările chipului Tatălui. Ei au cunoscut, ei au fost cunoscuți; ei au fost slăviți, ei au slăvit. Iar întru inimile lor a apărut Cartea vie a celor vii, cea scrisă întru gândul și în mintea Tatălui, care era mai înainte de temelia Totalității întru necuprinderea Sa, acea (carte) pe care nimeni nu a putut-o lua, întrucât s-a poruncit că cine o va lua să fie nimicit. Nimeni nu a putut veni dintre cei care cred în mântuire, și cartea aceasta nu a apărut. Apoi blândul și credinciosul Iisus s-a făcut mi-

lostiv și a primit suferințele până a luat cartea aceasta, căci El a cunoscut că moartea Sa este viață pentru mulți.

Răstignirea și cartea (20, 15-21, 2)

Mai înainte ca un testament să fie deschis, împărțirea averii celui care a avut-o rămâne tănuită. Și tot așa și Totalitatea a fost tănuită, căci Tatăl Totalității era nevăzut, (Totalitatea) fiind ceva ce a emanat din El, din Cel care a emanat oricare spațiu. Din această pricină s-a ivit Iisus. El s-a îmbrăcat în cartea aceasta, a fost pironit pe un lemn și a arătat hotărârea Tatălui pe cruce. O, ce mare învățătură! Îmbrăcându-se întru moarte, s-a îmbrăcat întru viață veșnică. Dezbrăcându-se de cele pieritoare, s-a îmbrăcat în nesticăciune, un lucru pe care nimeni nu i-L poate lua. Intrând pe tărâmurile pustii ale Spaimei, a trecut de cei ce au fost despuiți de Uitare, fiind cunoaștere și desăvârșire, și vestind cele ce sunt în inima [Tatălui]¹ pentru a [...] învăța pe cei care voiau să primească învățătura.

Desăvârșire și cunoaștere (21, 3-25)

Iar cei care au primit învățătura [sunt] cei vii, cei care sunt scriși în cartea celor vii. Ei primesc învățătura despre ei înșiși, luând-o de la Tatăl și întorcându-se iarăși către El. Întrucât desăvârșirea Totalității este întru Tatăl, este necesar ca Totalitatea să urce spre El. Așadar, dacă cineva are cunoașterea, el își primește ce este al lui, atragându-l spre sine. Căci cel ce este ignorant se află în nevoie, și lipsa lui este mare, pentru că îi lipsește ceea ce îl face desăvârșit. Întrucât desăvârșirea Totalității este întru Tatăl, e necesar

¹ Reconstituirea lui Layton, *op.cit.*, p. 84.